УДК 336.2

<https://doi.org/10.33763/npndfi2020.04.005>**Бортніков Г. П.**

кандидат економічних наук, незалежний експерт, аналітик з ризиків
 Agents for Impact GmbH & Co. KG (Франкфурт, Німеччина), Київ, Україна, gbgood@ukr.net
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8388-6721>

Любич О. О.

доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України,
 віце-президент ДННУ "Академія фінансового управління", Київ, Україна, alyubich@ukr.net
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9339-4242>

Драчко-Єрмоленко Є. В.

аспірант НДФІ ДННУ "Академія фінансового управління"
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0119-4014>

ШЛЯХИ ПОСТКРИЗОВОГО ВІДНОВЛЕННЯ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ¹

Анотація. Розглянуто плани відновлення діяльності (ПВД) – новітній інструмент наглядової політики, який гарантує, що банки готові своєчасно відновити життєздатність навіть у періоди серйозного фінансового стресу. За вимогою регулятора банки повинні розробляти та підтримувати функціональність ПВД, а також звітувати органу нагляду про їх регулярний перегляд (оновлення). В Україні нараховується 15 комерційних банків, у яких більше ніж 50 % пасивів банку є вкладками фізичних осіб, тобто вони мають статус спеціалізованих ощадних банків. Такі банки повинні дотримуватися чітких і перевірених стратегій відновлення (капіталізація й ліквідність) внаслідок потенційних системних та індивідуальних стресів. У ПВД визначено, які заходи банк використовуватиме для забезпечення стабільності на стійкій основі у випадку кризи та як зможе продовжувати діяльність без втручання держави. Регулятор відповідає за перегляд та затвердження ПВД.

Ключові слова: криза, банківська криза, надзвичайний стан, плани відновлення, фінансова безпека.

Рис. 1. Табл. 2. Літ. 18.

Gennadiy Bortnikov

Ph. D. (Economics), Agents for Impact GmbH & Co. KG, Kyiv, Ukraine, gbgood@ukr.net
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8388-6721>

Oleksandr Lyubich

Dr. Sc. (Economics), Professor, Honored Economist of Ukraine, SESE "The Academy of Financial Management", Kyiv, Ukraine, alyubich@ukr.net
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9339-4242>

Ievgenii Drachko-Yermolenko

SESE "The Academy of Financial Management", Kyiv, Ukraine
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0119-4014>

WAYS OF POST-CRISIS RECOVERY OF BANKING INSTITUTIONS

Abstract. Recovery planning is the modern supervisory policy tool to ensure that banks are ready to recover operations in a timely manner, even under severe financial stress. Such recovery (or emergency) plan is a key element of the overall crisis management system at the level of the banking system, performed by the regulatory agency. Recovery planning is a process that does not end with a plan as document. At

¹ Матеріали до статті підготовлені Г. П. Бортніковим і О. О. Любічем у рамках проекту, що виконується за грантової підтримки Національного фонду досліджень України (реєстраційний номер: 2020.01/0546).

© Бортніков Г. П., Любич О. О., Драчко-Єрмоленко Є. В., 2020

the request of the regulator, banks should develop and maintain the functionality of recovery plans, as well as report to the supervisory agency on the regular updating of these plans. There are 15 commercial banks in Ukraine, in which more than 50 percent of the bank's liabilities are deposits of households, i.e. they have the status of a specialized savings bank. Savings banks need to have clear and proven recovery strategies for restoring capitalization and liquidity after potential systemic stresses and idiosyncratic shocks for a particular institution (scenario modeling). Idiosyncratic (specific for individual institution) scenarios in line with European regulatory framework, include the failure of significant counterparties, damage to the institution's reputation; material outflow of liquidity, severe credit losses; and significant operational risk loss. Critical functions of savings banks for the national economy are deposit-taking, lending, settlement and payment services. Banks should have an early warning system that warns them of impending stress. In the recovery plan, the bank determines what measures it will use to ensure stability on a sustainable basis in the event of a crisis and will be able to continue its activities without government intervention (receiving assistance from the state budget at the expense of taxpayers). The regulator is called to review and approve the recovery plans, based on the analysis of the acceptability of measures that the bank plans to take, as well as assumptions and scenarios.

Key words: crisis, banking crisis, state of emergency, recovery plans, financial security.

JEL classification: E58, G21, H12.

Бортников Г. П.

кандидат экономических наук, независимый эксперт, аналитик по рискам
Agents for Impact GmbH & Co. KG (Франкфурт, Германия), Киев, Украина

Любич А. А.

доктор экономических наук, профессор, заслуженный экономист Украины,
вице-президент ГУНУ "Академия финансового управления", Киев, Украина

Драчко-Ермоленко Е. В.

аспирант НИФИ ГУНУ "Академия финансового управления", Киев, Украина

ПУТИ ПОСТКРИЗИСНОГО ВОССТАНОВЛЕНИЯ БАНКОВСКИХ УЧРЕЖДЕНИЙ

Аннотация. Рассмотрены планы восстановления деятельности (ПВД) – новейший инструмент надзорной политики, который гарантирует, что банки готовы своевременно восстановить жизнеспособность даже в периоды серьезного финансового стресса. По требованию регулятора банки должны разрабатывать и поддерживать функциональность ПВД, а также отчитываться органу надзора об их регулярном пересмотре (обновлении). В Украине насчитывается 15 коммерческих банков, в которых более 50 % пассивов банка являются вкладами физических лиц, то есть они имеют статус специализированных сберегательных банков. Такие банки должны придерживаться четких и проверенных стратегий восстановления (капитализация и ликвидность) в результате потенциальных системных и индивидуальных стрессов. В ПВД определено, какие меры банк будет использовать для обеспечения стабильности на устойчивой основе в случае кризиса и как сможет продолжать деятельность без вмешательства государства. Регулятор отвечает за пересмотр и утверждение ПВД.

Ключевые слова: кризис, банковский кризис, чрезвычайное положение, планы восстановления, финансовая безопасность.

Одним з уроків, отриманих із недавньої фінансової кризи, було те, що багато банків не підготувалися належним чином до боротьби з послабленням ринкової кон'юнктури. Коли банк зазнає проблемних ситуацій, часовий проміжок для вжиття контрзаходів із метою запобігання назріваючій неплатоспроможності є коротким. Тому необхідно розробити адекватні заходи, які

забезпечуватимуть життєздатність банку, та зафіксувати їх у плані відновлення до того, як сталася кризова подія. Безпрецедентна ситуація, пов'язана з COVID-19, спричинила багато проблем для фінансового сектору, і регулятори та наглядові органи докладають зусилля, аби банки могли зосередитись на основних операціях та ефективному управлінні й готовності до кризи. Ключовим елементом цього є плани відновлення діяльності (ПВД), спрямовані на забезпечення фінансово-економічної життєздатності банків в умовах стресу.

Цю тему майже не досліджують вітчизняні вчені через новизну й брак накопиченого інформаційного матеріалу. Численні публікації, присвячені антикризовому управлінню, обходять інструмент планування. Варто згадати ґрунтовні публікації І. Б. Івасіва [1], В. В. Козюка [2], В. І. Міщенко [4], О. М. Олійник [4] та ін. На антикризовій адаптації банків в Україні зосереджується С. Г. Мамедов, котрий визначив напрями вдосконалення банківського нагляду в контексті їх реструктуризації через розмежування функцій наглядових органів з урахуванням стадій життєвого циклу [5]. На міжнародному рівні цьому інструменту зниження ризиків приділяють увагу експерти центральних банків (ЦБ), зокрема, Європейського центрального банку (ЄЦБ), а також консалтингових компаній, які вже пропонують послуги з розроблення планів відновлення. Експерти KPMG убачають основні виклики для банків у визначенні варіантів відновлення та сценаріїв у процесі планування відновлення [6].

Мета статті – аналіз вимог до планів відновлення діяльності банків в українській практиці, надання пропозицій щодо її удосконалення з урахуванням зарубіжного досвіду.

У липні 2019 р. Національний банк України (НБУ) запровадив вимоги до розроблення планів відновлення діяльності банків та банківських груп [7]. Такі плани, що міститимуть реалістичні варіанти відновлення фінансової стійкості в разі суттєвого погіршення фінансового становища або виникнення стресової ситуації, сприятимуть стабілізації роботи цих установ в умовах кризи. НБУ визначив структуру плану за компонентами: загальна інформація; стратегічний аналіз; управління ПВД; заходи щодо комунікації та розкриття інформації; підготовчі заходи. Така структура, котра відповідає вимогам ЄЦБ, але певною мірою відрізняється за наповненням, є обов'язковою для банків, проте відсутність вимоги стосовно лаконічності (граничного обсягу) створює невизначеність в аспекті деталізації пояснень, і це залишає простір для суб'єктивних суджень. Поки що у службі банківського нагляду не накопичено досвіду аналізу ПВД, хоча, на наш погляд, банки з іноземним капіталом надаватимуть досконаліші плани, котрі доречно використовувати як зразки для порівняння. Тому, ймовірно, перші версії ПВД банків із місцевим капіталом вимагатимуть доопрацювання.

НБУ застосовуватиме підхід “світлофора” за кількісними показниками, а саме розглядатиме вплив на капіталізацію та ліквідність (наближення нормативів капіталу і ліквідності до граничних рівнів або наступне їх порушення). “Зелена зона” встановлена для показників, кращих за значення верхньої межі “жовтої зони”. Індикатори раннього попередження (фактичні значення у “жовтій зоні”) свідчать про перші ознаки погіршення фінансового стану банку та/або потенційне виникнення стресової ситуації; необхідність ужиття заходів оперативного реагування. Для нижньої межі “жовтої зони” передбачено різні шкали: для нормативів капіталу буфер не менше 1,5 в. п., а для нормативів ліквідності –

не менше 10 в. п. Відповідно, до “червоної зони” банк потрапляє з показником, гіршим за нижню межу “жовтої зони”. Значення “червоної зони” сигналізує про суттєве погіршення фінансового стану банку та/або виникнення стресової ситуації, необхідність реалізації варіантів відновлення (активацію ПВД). Цей підхід здається досить простим і логічним.

На сьогодні формат звіту не відпрацьований, що робить його складання витратним.

Регулятор також сформулював вимоги до розроблення стрес-сценаріїв та надав зразок заходів, спрямованих на відновлення фінансової стійкості банку (рисунк). Сценарії поділяють на два типи: системні та специфічні. Останні представляють виникнення внутрішньої кризи в банку на тлі стабільної загальної ситуації в банківській системі.

Аналіз рекомендацій показав, що загальноринковий стрес-сценарій не містить подій операційного ризику, таких як природні або техногенні катастрофи національного масштабу, терористичні загрози й епідемії. Заслуговує на увагу сценарій воєнних конфліктів, який на сьогодні є не гіпотетичним, а історичним, з огляду на величезні збитки українських банків від втрати активів у АР Крим та на Сході України.

На розсуд самих банків НБУ залишає тлумачення “різких” змін (вартості активів, курсу гривні, макроекономічних показників) та їх тривалості. Погіршення ліквідності банківського сектору набувало різних форм: закриття міжбанківського (грошового) ринку, ускладнення доступу банків до ліній підтримки ліквідності ЦБ, загальна паніка серед вкладників і вилучення коштів із депозитних рахунків, закриття доступу до міжнародних ринків капіталу внаслідок суттєвого погіршення рейтингів, збій у проведенні платежів і розрахунків. У сценаріях не розглянуто ситуації ланцюгової реакції, коли дефолт одного з банків, що є ключовим гравцем на ринку, передається на загальну систему. Не передбачено ситуації суттєвого погіршення стану материнського банку (холдингу), а це відбувалося стосовно не лише російських, а й кіпрських та грецьких банків.

Події загальноринкового стрес-сценарію		Події специфічного стрес-сценарію	
Дефолт великих контрагентів	Погіршення ліквідності банківського сектору	Дефолт великих контрагентів	Погіршення ліквідності через вплив коштів клієнтів, зростання концентрації зобов'язань, зменшення ліквідних активів
Несприятлива зміна вартості активів	Зниження кількості покупців активів	Різне погіршення якості активів та відповідні витрати на формування резервів	
Підвищення ризику країни та вплив капіталу	Різне погіршення макроекономічних показників	Значні збитки від операційного ризику	Погіршення репутації банку / власників, інформаційна атака, зниження кредитного рейтингу, проблеми з акціонерами
Стрімка девальвація гривні			

Рисунок. Сценарії можливих стресів для розроблення планів відновлення

Складено за: Про затвердження Положення про плани відновлення діяльності банків України та банківських груп : постанова Правління Національного банку України від 18.07.2019 № 95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0095500-19#Text>.

Практичніше рекомендувати банкам застосовувати сценарії, щодо яких вони вразливі, з урахуванням специфіки і масштабів їх бізнесу. Наприклад, для банку з іноземним капіталом, котрий працює лише з корпоративними клієнтами, має солідну репутацію та гарантовану підтримку ліквідності від материнської структури, недоречно моделювати більшість названих подій.

Регулятором не розкрито такі поняття, як “значний” вплив коштів, “значне” зменшення активів, “значні” витрати та збитки, “різке” погіршення якості активів. Блок подій, пов’язаних з напруженням ліквідності, представляє різні за характером і масштабом впливу випадки.

Виникають сумніви стосовно коректності поєднання в одну подію погіршення кредитного рейтингу та репутації банку і його власників. Також слід урахувати, що зниження кредитного рейтингу є не подією, а наслідком негативних змін у фінансовому становищі банку. Інформаційною атакою може вважатися керівництвом банком офіційна заява регулятора про порушення ним нормативів, відгуки звільнених працівників або обґрунтовані скарги клієнтів на веб-порталах. Історичний прецедент з “атаками” на Промінвестбанк під час фінансової кризи 2009 р. показав, що без інформаційної та фінансової підтримки з боку ЦБ навіть потужний банк не витримає тиску.

У Положенні до якісних індикаторів віднесено “втрату ділової репутації керівників банку, власників істотної участі в банку”. Проте критеріїв визначення втрати (а не погіршення) репутації не існує.

Рекомендація НБУ відносити до необхідних заходів реорганізацію банку заслуговує на критичну оцінку їх ефекту в часі. На практиці вони, по-перше, вимагають тривалого часу на підготовку та реалізацію, а по-друге, їх корисність для відновлення нормальної роботи проблематична.

Недоліком методики НБУ, на нашу думку, є недостатня увага до такого заходу з відновлення капіталізації, як зниження кредитного ризику. Регулятор рекомендує реструктуризацію кредитів, продаж активів та “припинення” певних видів діяльності, що здається не зовсім адекватним, з огляду на час, необхідний для продажу активу або виходу з бізнесу, наприклад, закриття карткового бізнесу або філій. За відсутності в Україні нормального ринку проблемних активів продати портфель кредитів можна зі значним дисконтом, як показала криза 2009–2010 рр., аналогічна ситуація – з продажем нерухомості.

Отже, на практиці складання плану за таким шаблоном буде нелегким завданням, як і аналіз його прийнятності банківським наглядом. Це може призвести до формалізму в плануванні, а самі плани ігноруватимуться, навіть якщо передбачатимуть їх тестування.

НБУ стисло розкриває методологію оцінки прийнятності планів (розділ IX), називаючи основні принципи аналізу. При цьому регулятор вимагає від внутрішнього аудиту банку підготувати висновок про ефективність та реалістичність ПВД, а також від служби комплаєнс – про його відповідність вимогам Положення. Це не гарантує якості планування, а лише створює ілюзію обґрунтованого документа.

Також, на наш погляд, ознакою бюрократичного підходу є вимога надавати разом із ПВД *завірені копії* внутрішніх документів, які регламентують питання його розроблення, а також копію наказу/визначення з посадової інструк-

ції про призначення керівника банку відповідальною особою за належну організацію процесу планування відновлення діяльності та своєчасність розгляду питань щодо вжиття заходів раннього реагування/реалізації варіантів відновлення (активацію ПВД). Здається, достатньо вказати у самому плані, що буде затверджений уповноваженим органом, усі ці аспекти.

Строки розгляду ПВД – до шести місяців, а додатково передбачено до двох місяців на розгляд переробленого варіанта – настільки розтягнуті, що він може втратити актуальність на момент затвердження.

Якщо порівнювати з європейською практикою, то регулятор не забезпечив банки елементарними файлами з формулярами для заповнення (далі розглянуто австрійський підхід), з варіантами відповідей, що значно прискорило б і спростило б складання планів. На нашу думку, ефективніше, за прикладом ЄЦБ, провести інструктивні наради з банками й запустити пілотний проект, відпрацювати зразки, шаблони. Тимчасом НБУ, реагуючи на звернення банків щодо методики ПВД, надіслав інформаційного листа, в якому надав відповіді на типові запитання. Показники макроекономічних та ринкових умов можуть не застосовуватися, коли банк сформував судження, що вони не є релевантними для його діяльності та необхідними для своєчасного інформування про погіршення фінансового стану / виникнення стресової ситуації [8]. Як варіант рекомендовано використовувати макроекономічні показники для проведення стрес-тестування (діагностики), однак остання не враховувала наслідків пандемії, котра виявилася тривалим шоком.

Поточна ситуація у банківських системах практично всіх країн настільки загострилася, що стрес-тестування фінансових установ у 2020 р. змінилося на реальне випробування їх життєздатності пандемією, а перспектива нових хвиль зараження та карантину актуальна й для 2021 р.

У зв'язку з коронавірусом у вересні 2020 р. НБУ послабив вимоги і дозволив [9]:

- 1) відтермінувати для системно важливих банків (СВБ) кінцевий строк подання ПВД з 1 жовтня до 1 грудня 2020 р. та для банків, які не є СВБ, – до 20 грудня 2020 р.;
- 2) не включати до ПВД перелік критичних функцій;
- 3) подавати ПВД тільки в електронному вигляді з електронним цифровим підписом.

Якщо перший і третій пункти мають суто технічний характер, то другий видається найбільшою поступкою банкам, яка ставить під сумнів їх належну підготовку до стресів. Це можна пояснити тим, що НБУ орієнтується на найменш підготовлені банки, і не враховує накопичення банкірами досвіду роботи в умовах карантину і відновлення нормальної роботи фронт-офісу.

Наприкінці листопада НБУ знову відтермінував для банків кінцевий строк подання ПВД до 1 березня 2021 р. [10].

Здається, більш правильно вчинило Агентство з пруденційного регулювання (Prudential Regulation Authority, PRA) у складі Банку Англії [11], яке в умовах коронавірусу вирішило полегшити планування з вимогами до моделювання. Фінансовим установам дозволено вносити до ПВД як мінімум два сценарії, але вони повинні бути достатньо суворими для випробування їхньої стійкості та

найбільш відповідними для її бізнесу. PRA рекомендує включати стреси для капіталу та ліквідності, оскільки ці сценарії є найскладнішими [12].

Вважаємо за доцільне виокремити в особливу групу для складання та аналізу ПВД ощадні банки (попри те, що на сьогодні про офіційний статус таких банків регулятор більше не згадує, а використовує поділ банків за мо-
делями бізнесу). Структура ресурсної бази, на нашу думку, визначає специфіку моделі бізнесу банків, тобто цей параметр не слід ігнорувати. За підсумками III кв. 2020 року в Україні нараховувалося 15 комерційних банків, у яких більше ніж 50 % пасивів банку є вкладками фізичних осіб (табл. 1).

Разом ощадні банки контролюють 63 % заощаджень фізичних осіб у системі, але найбільшими за часткою ринку є Приватбанк (32 %) та Ощадбанк (19 %), котрі також визнані регулятором СББ. Крім того, помітну позицію на ринку тримають Альфа-Банк та Універсал Банк, а решта банків не відіграють помітної ролі. В оцінці прийнятності планів банківський нагляд повинен урахувати, що в плані підтримки акціонерів у випадку напруження з ліквідністю або падіння капіталізації найкращий серед цієї вибірки потенціал у Приватбанку та Ощадбанку, а також Альфа-Банку (незважаючи на підконтрольність російському приватному капіталу). З позиції системного ризику такі банки несуть більшу потенційну загрозу для фінансової стабільності і заслуговують детальної розробки планів за особливим сценарієм та їх перевірки наглядом. Тому ця група банків має складати плани з акцентом на загрозах раптового вилучення коштів клієнтами – фізичними особами.

До пандемії коронавірусу СББ було *зобов'язано* з 2020 р. не пізніше 1 жовтня щорічно надавати до Національного банку України ПВД, тоді як усім іншим банкам *рекомендувалось* розробити ПВД і надати НБУ. Разом з тим усі банки з іноземним капіталом, згідно з процедурами материнських компаній, мали дав-

Т а б л и ц я 1
Ощадні банки України у банківській системі станом на 1 листопада 2020 р., %

Банк	Частка коштів фізичних осіб у зобов'язаннях	Частка в системі	Частка в активах системи
АТ КБ "Приватбанк"	69,45	32,48	26,42
АТ "Ощадбанк"	59,19	18,85	12,55
АТ "Альфа-Банк"	57,18	6,49	4,59
АТ "Універсал Банк"	76,39	0,46	0,38
АТ "Ідея Банк"	92,31	0,29	0,12
АТ "Банк Форвард"	75,47	2,97	1,44
АТ "А-Банк"	81,65	0,95	0,47
АКБ "Індустріалбанк"	52,71	0,22	0,20
АБ "Кліринговий Дім"	50,10	0,15	0,15
АТ "Мотор-Банк"	54,94	0,10	0,07
АТ "Комінвестбанк"	56,90	0,08	0,05
АТ "Альтбанк"	76,77	0,08	0,05
АТ "КБ "Земельний Капітал"	55,34	0,04	0,04
Полікомбанк	65,86	0,02	0,03
АТ "ЄПБ"	52,67	0,03	0,03
АТ "Оксі Банк"	69,45	32,48	26,42

С к л а д е н о за: Наглядова статистика / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic>.

Таблиця 2

Банки іноземних банківських груп у банківській системі на 1 листопада 2020 р.

Назва банку	Юрисдикція материнської структури	Загальні активи		Кошти клієнтів	
		Сума, млн грн	Частка в системі, %	Сума, млн грн	Частка в системі, %
АТ "Райффайзен Банк Аваль"	Австрія	108 513	5,01	85 522	6,48
АТ "Піреус Банк МКБ"	Греція	3 434	0,16	2 182	0,17
АТ "Правекс Банк"	Італія	6 635	0,31	4 588	0,35
АТ "БТА Банк"	Казахстан	463	0,02	176	0,01
АТ "ІНГ Банк Україна"	Нідерланди	13 512	0,62	8 700	0,66
АТ "Дойче Банк ДБУ"	Німеччина	3 580	0,17	3 148	0,24
АТ "Прокредит Банк"	Німеччина	27 106	1,25	17 691	1,34
АТ "Ідея Банк"	Польща	8 215	0,38	3 679	0,28
АТ "Кредобанк"	Польща	24 424	1,13	16 357	1,24
АТ "Альфа-Банк"	Росія	99 492	4,59	68 242	5,17
АТ "Банк Форвард"	Росія	2 612	0,12	1 951	0,15
АТ "Сбербанк"	Росія	66 317	3,06	5 463	0,41
ПАТ "Промінвестбанк"	Росія	29 064	1,34	33	0,00
АТ "Сітібанк"	США	28 498	1,32	25 582	1,94
АТ "Кредит Європа Банк"	Туреччина	1 038	0,05	407	0,03
АТ "Кредитвест Банк"	Туреччина	1 780	0,08	941	0,07
АТ "ОТП Банк"	Угорщина	59 959	2,77	44 039	3,34
АТ "Креді Агріколь Банк"	Франція	50 919	2,35	40 916	3,10
АТ "УкрСибБанк"	Франція	70 481	3,25	58 187	4,41
АТ "СЕБ Банк"	Швеція	2 546	0,12	1 848	0,14
Усього		608 588	28,09	389 652	29,54

Складено за: Наглядова статистика / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic>.

но запровадити ПВД, оскільки в цих юрисдикціях органи нагляду й регулювання запровадили ці вимоги раніше, зокрема в євроні у 2012–2014 рр. Сумарно банки з іноземним капіталом за часткою в активах та в коштах клієнтів посідають помітне місце в системі (табл. 2). Якщо до 2014 р. банки з російським капіталом були в явних лідерах, то на сьогодні найвпливовішими є Райффайзен Банк Аваль, УкрСибБанк і Альфа-Банк. Також помітну роль відіграють у сегментах малого і середнього бізнесу Креді Агріколь, Прокредит і Кредобанк.

У світі запроваджено практику наглядових колегій з представників країн походження і присутності банку, які аналізують, у тому числі, ПВД міжнародних банків. Так, згідно з доповіддю ЄЦБ, у 2017 р. працювало 44 наглядових колегій, які серед іншого надали оцінку планів відновлення на груповій основі [13]. Оцінка на рівні банківської групи передбачає, що для кожної дочірньої установи потрібно скласти ПВД. Обмін інформацією та постійне співробітництво є важливими інструментами посилення нагляду. На сьогодні відсутня публічна інформація про участь банківського нагляду НБУ в роботі таких колегій.

Зауважимо: наявність іноземного акціонера не убезпечує дочірній банк від негараздів. Показовим є приклад польського банку Getin Noble Bank SA (має дочірню установу в Україні "Ідея Банк"), котрий у 2020 р. на вимогу регулятора переробляв ПВД на тлі погіршення економічного прогнозу через пандемію COVID-19 та більших, ніж очікувалося, збитків за I півріччя 2020 р. У своєму плані банк планує скоротити мережу філій, одночасно збільшивши операції за допомогою цифрових каналів продажу. Банк також працюватиме над опти-

мізацією кредитування, скороченням фінансових витрат, зокрема холдинг уже обмежив кредитування певних галузей, котрі найбільше постраждали від коронавірусної кризи. У холдингу Getin Noble дефіцит капіталу становив 1,2 млрд злотих, а за I півріччя 2020 р. він показав чистий збиток у розмірі 356,6 млн злотих порівняно з чистими збитками 246,3 млн злотих рік тому. Головна причина – збільшення кредитного ризику через кризу COVID-19 [14].

Як показує порівняльний аналіз, вимоги НБУ щодо ПВД розроблені за прикладом ЄЦБ та органу нагляду (European Banking Authority, ЕВА). У країнах ЄС гармонізовано регулятивні вимоги до планування відновлення. Директива 2014/59/ЄС визначає загальний режим відновлення банків у країнах-членах.

ЄЦБ опублікував Звіт про плани відновлення, який включав найкращі практики подання достовірного огляду спроможності установ [15]. Загальна спроможність до відновлення означає, якою мірою банк може забезпечити свій капітал та ліквідність у виняткових, але ймовірних кризових ситуаціях, застосовуючи різні варіанти. Надзвичайно важливо, аби банки реалістично розраховували свої спроможності. ЄЦБ підкреслив, що багато установ схильні переоцінювати свій потенціал і стійкість до стресів. Вони повинні вибирати та поєднувати лише ті варіанти відновлення, які вважаються надійними для реалізації. Наприклад, окремі банки припускають продаж певного активу за одночасного забезпечення його сек'юритизації, хоча ці заходи є взаємовиключними. В інших випадках банки припускають, що можуть скасувати виплату дивідендів, не впливаючи на подальші сценарії залучення капіталу на ринку, адже дивідендна політика стимулює попит на акції. Оцінюючи реалістичну спроможність відшкодування, банки повинні враховувати взаємовиключність, взаємозалежності та інші стримуючі фактори.

Банківський нагляд ЄЦБ переглянув стандартизовані шаблони звітності, які банки щороку подають із ПВД. Мета полягала в тому, аби дати можливість банкам звітувати про свої дані прозоро й послідовно, з мінімальним навантаженням на звітування.

Установам повідомляються результати порівняльного плану відновлення, аби вони могли краще зрозуміти свої відносні сильні та слабкі сторони та поліпшити якість ПВД.

У липні 2018 р. служба банківського нагляду ЄЦБ опублікувала звіт про ПВД, де поділилася ключовими висновками та найкращими практиками попередніх циклів оцінки. Вона провела два семінари щодо ПВД: перший у 2018 р. для роз'яснень, а другий у 2019 р. стосовно загальної спроможності відновлення. Банківський нагляд ЄЦБ запустив нову веб-сторінку, присвячену плануванню відновлення, яка зробить ключову інформацію більш видимою та доступною [16]. Останнє порівняльне дослідження, проведене ЄЦБ у 2019 р., визначило можливості для вдосконалення у трьох ключових сферах [15]: 1) банки повинні вдосконалити спектр та своєчасність заходів, спрямованих на швидке відновлення ліквідності; 2) банки мають надати надійніший розрахунок загальної спроможності відновлення; 3) план має бути практичним, тобто показувати, наскільки банк ефективно й своєчасно застосовуватиме варіанти відновлення. ЄЦБ визнає, що третій аспект залишається відкритим питанням для окремих банків.

Банкам рекомендується продовжувати відстежувати повний набір показників відновлення, збільшуючи цю частоту за необхідності (наприклад, щотижня), та своєчасно повідомляти про порушення меж показників своїм компетентним органам, навіть якщо це не призводить до впровадження відновлювальних дій. З цією метою ЄЦБ зобов'язав банки інформувати про будь-яке порушення протягом 24 годин та рішення, прийняті у відповідь, включно з реалізованими варіантами відновлення.

Банки повинні регулярно переглядати й оновлювати свій перелік заходів з відновлення, з урахуванням реального стресу у фінансовій системі внаслідок COVID-19. Особливу увагу треба приділяти швидкості їх виконання. Крім того, ЄЦБ попередив, що може вимагати від банків надання оновленої інформації про передбачені заходи.

З огляду на поточну системну кризу європейський регулятор (ЕВА) разом з ЄЦБ внесли зміни у вимоги до звичайного порядку оновлення ПВД на 2020 р. Банки зможуть подавати інформацію про ключові елементи антикризового плану, тоді як інші компоненти (загальне управління, опис установи та комунікаційний план) дозволено надати протягом наступного циклу оцінки (2021 р.), якщо не відбудуться суттєві зміни (порівняно з останнім поданням) або останній цикл оцінки не показує ключових недоліків для цих складових плану. Кількість сценаріїв банки можуть зменшити до одного *загальносистемного сценарію пандемії COVID-19*, який є найактуальнішим.

Розглянемо детальніше підходи до ПВД банків у Австрії. Їх розроблення стало обов'язковим згідно із Законом про втручання та реструктуризацію банківських операцій (чинний з 2014 р.; згодом замінений Законом про відновлення та врегулювання банків).

За принципом пропорційності групи банків можуть складати консолідовані ПВД, а банки, котрі беруть участь у системі інституційного захисту (Institutional Protection Scheme, IPS), – формувати індивідуальні плани. IPS є договірним механізмом відповідальності (взаємодопомоги), який забезпечує установи-учасниці та гарантує їх ліквідність і платоспроможність. Компетентні органи держав – членів Євросистеми можуть відмовитись від застосування окремих пруденційних вимог або дозволити певні поступки і винятки для установ – членів IPS. Нині IPS визнаються у трьох країнах, що беруть участь у Єдиному наглядовому механізмі: Австрії, Німеччині та Іспанії.

Принцип пропорційності визначено в Законі про санацію та реструктуризацію банків і Положенні про план відновлення банків, розробленому національним агентством з нагляду (Financial Market Authority, FMA) [17]. Цей принцип передбачає, що складніші установи повинні розробляти детальніші ПВД. Ключовими їх компонентами є показники, сценарії плану та заходи відновлення.

Установа має чітко визначити показники, які слід контролювати, і типові сценарії ризику, вказуючи тригери, тобто ситуації, коли досягнення певної критичної межі за тим чи іншим показником вимагатиме активації плану надзвичайних заходів із їх деталізацією. Банк повинен довести, що для різних сценаріїв будуть доступні для реалізації заходи, які дадуть змогу нормалізувати його капіталізацію і ліквідність.

Щоб підтримати банки в розробленні планів відновлення, центральний банк Австрії (Oesterreichische Nationalbank, OeNB) та регулятор фінансових ринків (FMA) видали керівні принципи, надали шаблони та провели інформаційні семінари.

Плани СББ є предметом аналізу на рівні як OeNB, так і ЄЦБ, а з огляду на глобальний характер їх бізнесу – на рівні міжнаціональних наглядових колегій. Плани мають переглядатися щорічно для великих банків або раз на два роки залежно від масштабу банку.

Спочатку OeNB проводить аналіз плану, а потім надає висновки FMA. Аналіз охоплює мікро- та макрорівні, тобто банк окремо та в контексті банківського сектору в цілому. Питання, котрі будуть розглянуті на мікрорівні, охоплюють:

- аналіз достовірності даних (фінансової звітності й показників);
- достатність запропонованих заходів для підтримання або відновлення життєздатності та фінансового стану банку (або групи) і реалістичність термінів їх застосування;
- відповідність наведених сценаріїв для банку щодо врахування моделі бізнесу і структури фінансування.

На макрорівні розглядають заходи, котрі розробляють інші банки, а також оцінюють, як будуть активовані заходи за сценаріями. Наприклад, продаж активів не матиме сенсу в умовах системної кризи через значні дисконти.

Шаблони, які повинні заповнити банки, становлять файл у форматі Excel, що містить детальну інструкцію, типові запитання і відповіді, а також зразки таблиць [18]. Цей звіт має включати огляд усіх показників та порогових значень, які активують ПВД. Шаблон уже частково заповнений щодо мінімального набору показників (капіталізація, ліквідність, приріст непрацюючих кредитів, прибутковість капіталу й рентабельність активів), а для окремих показників наведено алгоритм розрахунку. До додаткових показників, котрі обирає конкретна установа, належать коефіцієнти лівериджу, чистого стабільного фінансування, вартості оптового фінансування, суттєві операційні витрати (в абсолютному розмірі), покриття непрацюючих кредитів, рейтинг з негативним прогнозом перегляду або зниженням класу, спред за свопами кредитного дефолту, зміна курсу акцій (щотижня) та приріст ВВП (щокварталу). Як бачимо, цей набір відрізняється від запропонованого українським банкам НБУ. Наприклад, для нинішнього стану фінансового ринку показники курсу акцій та спреду за свопами є неприйнятними.

Огляд усіх варіантів відновлення роботи характеризує час, коли ПВД має бути активований. Кожен потенційний варіант (захід) відновлення повинен бути оцінений в аспекті його доречності та кількісно описаний для найважливіших обов'язкових показників, а саме: вплив на капітал, ліквідність тощо за відсутності кризи.

На підставі викладеного можна зробити такі висновки. Пандемія COVID-19 стала реальним випробуванням як для банків, так і регуляторів. Методологія ПВД потребує подальшого удосконалення. Національний банк України тільки набуває досвіду аналізу планів відновлення, залишається чимало невизначених моментів щодо параметрів сценаріїв, необхідно розробити відповідні шаблони. Видається доречним послабити бюрократизацію у плануванні,

водночас не припускаючи перенесення строків подання планів. Доцільно запропонувати ощадним банкам особливий підхід, що ґрунтується на вилученні коштів вкладниками та заміщенні цього ресурсу іншими джерелами або адекватному скороченні активів. Для банків з іноземним капіталом пропонуємо передбачити подання в НБУ планів відновлення материнських банків. Також потребує публічного розкриття інформація про схвалення планів ЦБ (або про відправлення їх на доопрацювання).

Список використаних джерел

1. Івасів І. Б., Тараленко О. О. Оцінка можливостей впровадження Базель III щодо відновлення діяльності неплатоспроможних банків. *Молодий вчений*. 2019. № 2 (66). С. 619–624. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-130>.
2. Козюк В. В. Кредитування останньої інстанції та слабкі інститути: погляд з позиції теорії ігор. *Фінанси України*. 2017. № 9. С. 29–52.
3. Міщенко В. І., Бауман О. С. Система інструментів макропруденційного регулювання та їх використання в Україні. *Наукові праці НДФІ*. 2016. Вип. 4. С. 34–45.
4. Олійник О. М. Процес наглядного розгляду та оцінки діяльності банків у ЄС. *Фінанси України*. 2018. № 10. С. 82–96.
5. Мамедов С. Г. Реструктуризація в системі антикризової адаптації банків в Україні : дис. ... канд. екон. наук ; 08.00.08 / Ун-т банк. справи. Львів, 2020. 339 с.
6. Folly-Darlis A., Brixius K. Recovery planning during COVID-19. *KPMG*. 2020. URL: <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/05/recovery-planning-in-time-of-pandemic.html>.
7. Про затвердження Положення про плани відновлення діяльності банків України та банківських груп : постанова Правління Національного банку України від 18.07.2019 № 95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0095500-19#Text>.
8. Щодо розроблення планів відновлення діяльності : лист Національного банку України від 06.08.2020. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Notice_06082020_40158.
9. Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 3 квітня 2020 року № 46 : постанова Правління Національного банку України від 02.09.2020 № 128. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0128500-20#Text>.
10. Строк подання банками планів відновлення діяльності подовжено до 1 березня 2021 року / Національний банк України. 2020. 30 листоп. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strok-podannya-bankami-planiv-vidnovlennya-diyalnosti-podovjeno-do-1-bereznya-2021-roku>.
11. Recovery planning : Supervisory Statement (SS9/17) / Bank of England Prudential Regulation Authority. 2017. December. URL: <https://www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/prudential-regulation/supervisory-statement/2017/ss917.pdf>.
12. Simplified obligations for recovery planning (PS25/20) : Policy Statement 25/20 / PRA. 2020. December 7. URL: <https://www.bankofengland.co.uk/prudential-regulation/publication/2020/simplified-obligations-recovery-planning>.
13. EBA report on the functioning of supervisory colleges in 2017 / European Banking Authority (EBA). 2018. March 16. URL: <https://eba.europa.eu/supervisory-convergence/supervisory-colleges>.
14. Fojcik B. Poland-based Getin Noble Bank preps new financial recovery plan. 2020. September 14. URL: <https://www.spglobal.com/marketintelligence/en/news-insights/latest-news-headlines/poland-based-getin-noble-bank-preps-new-financial-recovery-plan-8211-pap-60320137>.
15. Benchmarking for better recovery plans / European Central Bank. 2020. February 12. URL: https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/publications/newsletter/2020/html/ssm.nl200212_3.en.html.
16. Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the application and review of Directive 2014/59/EU (Bank Recovery and Resolution Directive) and Regulation 806/2014 (Single Resolution Mechanism Regulation). 2019. April 30. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/business_economy_euro/banking_and_finance/documents/190430-report-bank-recovery-resolution_en.pdf.
17. Bank Recovery Plan Regulation / Financial Market Authority (FMA). URL: <https://www.fma.gv.at/en/banks/recovery-planning/>.

18. Templates for recovery plans 2019 / FMA. 2020. URL: <https://www.fma.gv.at/en/banks/recovery-planning/>.

References

1. Ivasiv, O., & Taralenko, O. (2019). Evaluation of opportunities for the introduction of Basel III in response to the activities of non-payable banks. *Young Scientist*, 2 (66), 619–624. DOI: 10.32839/2304-5809/2019-2-66-130 [in Ukrainian].
2. Koziuk, V. (2017). Last resort lending and weak institutions: a view from the position of game theory. *Finance of Ukraine*, 9, 29–52 [in Ukrainian].
3. Mischenko, V., & Bauman, O. (2016). The system of macroprudential regulation tools and their use in Ukraine. *RFI Scientific Papers*, 4, 34–45 [in Ukrainian].
4. Oliynyk, O. (2018). Supervisory Review and Avaluation Process. *Finance of Ukraine*, 10, 82–96 [in Ukrainian].
5. Mamedov, S. H. (2020). *Restructuring in the system of anti-crisis adaptation of banks in Ukraine* (PhD Thesis). Kyiv: University of Banking [in Ukrainian].
6. Folly-Darlis, A., & Brixius, K. (2020). Recovery planning during COVID-19. *KPMG*. Retrieved from <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/05/recovery-planning-in-time-of-pandemic.html>.
7. Board of the National Bank of Ukraine. (2019). *On approval of the Regulations on plans to resume the activities of banks of Ukraine and banking groups* (Decree No. 95, July 18). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0095500-19#Text> [in Ukrainian].
8. National Bank of Ukraine. (2020). *Regarding the development of resumption plans* (Letter, August 6). Retrieved from https://bank.gov.ua/ua/legislation/Notice_06082020_40158 [in Ukrainian].
9. Board of the National Bank of Ukraine. (2020). *On amendments to the resolution of the Board of the National Bank of Ukraine of April 3, 2020 No. 46* (Decree No. 128, September 2). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0128500-20#Text> [in Ukrainian].
10. National Bank of Ukraine. (2020, November 30). *The deadline for banks to resume plans has been extended to March 1, 2021*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strok-podannya-bankami-planiv-vidnovlennya-diyalnosti-podovjeno-do-1-bereznia-2021-roku> [in Ukrainian].
11. Bank of England Prudential Regulation Authority. (2017, December). *Recovery planning: Supervisory Statement (SS9/17)*. Retrieved from <https://www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/prudential-regulation/supervisory-statement/2017/ss917.pdf>.
12. PRA. (2020, December 7). *Simplified obligations for recovery planning (PS25/20)* (Policy Statement 25/20). Retrieved from <https://www.bankofengland.co.uk/prudential-regulation/publication/2020/simplified-obligations-recovery-planning>.
13. EBA. (2018, March 16). *EBA report on the functioning of supervisory colleges in 2017*. Retrieved from <https://eba.europa.eu/supervisory-convergence/supervisory-colleges>.
14. Fojcik, B. (2020, September 14). *Poland-based Getin Noble Bank preps new financial recovery plan*. Retrieved from <https://www.spglobal.com/marketintelligence/en/news-insights/latest-news-headlines/poland-based-getin-noble-bank-preps-new-financial-recovery-plan-8211-pap-60320137>.
15. European Central Bank. (2020, February 12). *Benchmarking for better recovery plans*. Retrieved from https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/publications/newsletter/2020/html/ssm.nl200212_3.en.html.
16. Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the application and review of Directive 2014/59/EU (Bank Recovery and Resolution Directive) and Regulation 806/2014 (Single Resolution Mechanism Regulation). (2019, April 30). Retrieved from https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/business_economy_euro/banking_and_finance/documents/190430-report-bank-recovery-resolution_en.pdf.
17. FMA. (n. d.). *Bank Recovery Plan Regulation*. Retrieved from <https://www.fma.gv.at/en/banks/recovery-planning/>.
18. FMA. (2020). *Templates for recovery plans 2019*. Retrieved from <https://www.fma.gv.at/en/banks/recovery-planning/>.